

TŘI GENERACE RODINY FUHRMANNŮ

OSUDY BRNĚNSKÉ RODINY TEXTILNÍCH PRŮMYSLNÍKŮ

Jakub Pernes

Fuhrmannovi byli zámožnou židovskou rodinou, jakých byly v předválečném Brně desítky. Jejich životní příběhy do značné míry kopírovaly zákruty a křížovky dějin druhé poloviny 19. a první poloviny 20. století. Právě zkoumáním osudů jednotlivců, kteří nemuseli být vždy velkými hybateli dějin, přispívá historik k dokreslení mozaiky života, jaký vedly generace před námi. Dnešní Brno je již zcela jiným městem, než jakým bylo před sto lety, a každý ze životních příběhů pomáhá dotvořit obraz moravské metropole pyšníci se bohatým německým a židovským kulturním životem.

Příběh rodiny Fuhrmannů tak přispěje do kapitoly historie, která již nějakou dobu přitahuje pozornost historiků. V obsáhlé encyklopedii brněnských podnikatelů¹ je heslovitě popsána většina významných rodin, avšak není v možnostech této publikace přiblížit jejich životní osudy podrobněji. Michaela Ryšková a Petra Mertová kvalitně zpracovaly téma vlnářského průmyslu,² který s příběhy průmyslnických rodin úzce souvisel. Tématu se v roce 2014 věnovala výstava Moravské galerie Brno – Moravský Manchester a z ní vycházející katalog.³ V rámci téže výstavy spisovatelka Kateřina Tučková beletristickou formou přiblížila osudy továrnické rodiny Offermanů.⁴ Další dílčí studie vycházejí pravidelně v publikacích Technického muzea v Brně.⁵ V době přípravy tohoto článku byla nejnovějším příspěvkem

- 1 SMUTNÝ, Bohumír. *Brněnští podnikatelé a jejich podniky 1764–1948*. Brno: Archiv města Brna, 2012.
- 2 RYŠKOVÁ, Michaela a MERTO VÁ, Petra. *Kulturní dědictví brněnského vlnářského průmyslu*. Ostrava: NPÚ, územní odborné pracoviště v Ostravě, 2014.
- 3 BŘEZINOVÁ, Andrea a ZAPLETAL, Tomáš, eds. *Brno – Moravský Manchester*. Brno: Moravská galerie v Brně, 2014.
- 4 TUČKOVÁ, Kateřina a kol. *Fabrika. Příběh textilních baronů z moravského Manchesteru*. Brno: Host, 2014.
- 5 Například: SMUTNÝ, Bohumír a URBÁNKOVÁ, Naděžda. Bratři Schoellerové, c. k. privilegovaná továrna na jemná sukna a vlněné zboží v Brně a další podnikání rodiny Schoellerů. In: ČAPKA, František a SLABOTÍNSKÝ, Radek, eds. *K problematice dějiny průmyslu, techniky a exaktních věd v českých zemích a na Slovensku v 19. a 20. století*. Brno: Technické muzeum v Brně, 2017.

k problematice publikace *Stopy textilních magnátů v Brně*,⁶ která formou průvodce přibližuje rodiny Löw-Beer, Tugendhat a Stiassni. Stále je však nespočet témat a lidských osudů, které čekají na zpracování.

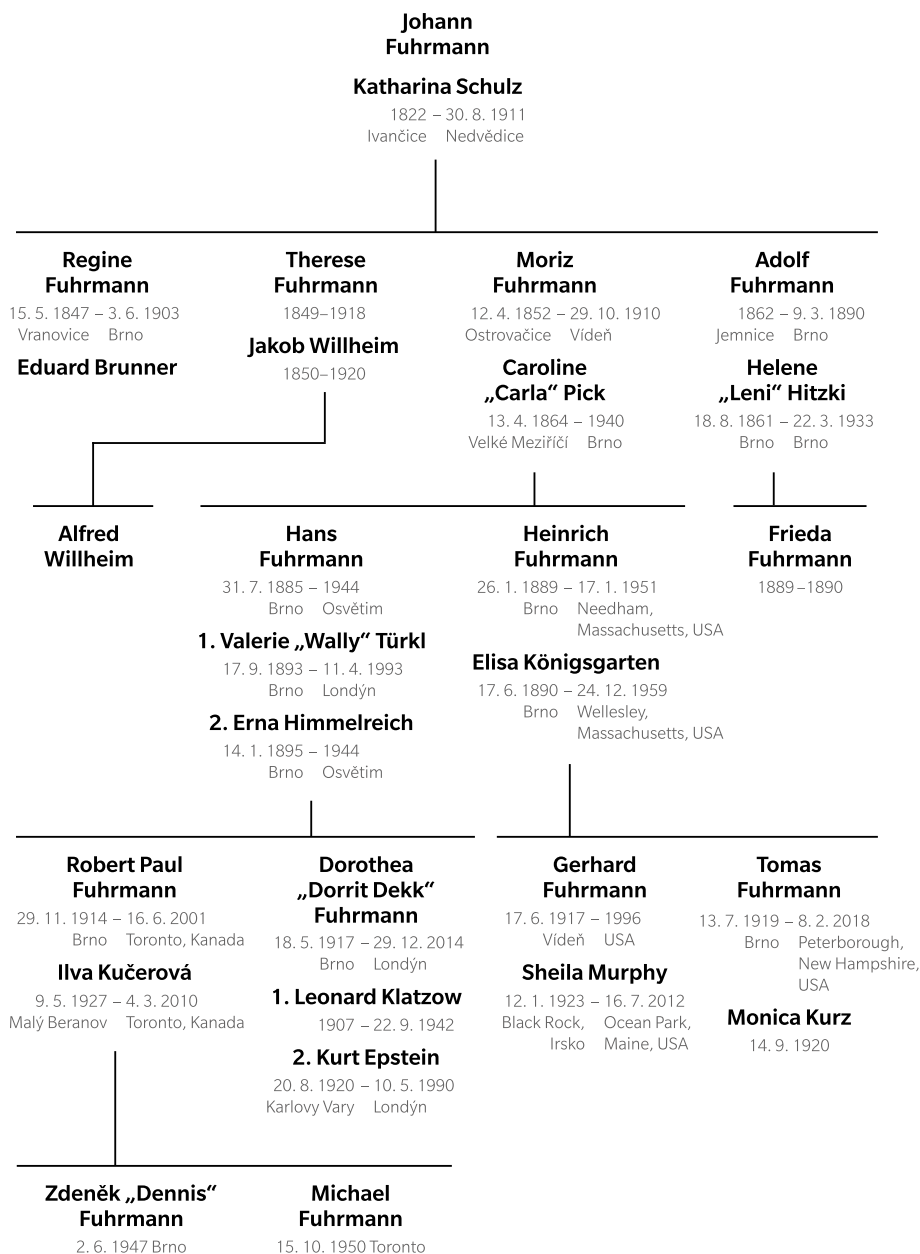
Tato studie si klade za cíl stručně představit Fuhrmannovi – rodinu spjatou s fabrikou na výrobu koberců, plyšů, krimrů a žerzeje. Firmu vybudoval z ničeho zakladatel rodu Moriz Fuhrmann, v meziválečném období ji vedli jeho synové Hans a Heinrich a po druhé světové válce krátce jeho vnuk Robert. Samotné firmě a podnikatelským aktivitám rodiny se věnuje jiná studie,⁷ v tomto článku se autor chce zaměřit především na život a osudy jednotlivých rodinných příslušníků.⁸ To by však nebylo možné bez nesmírné ochoty Michaela Fuhrmanna,⁹ který zaznamenal vzpomínky svých příbuzných a obsáhlé materiály o své rodině dal autorovi k dispozici. Tam, kde to bylo možné, se autor pokusil údaje ověřit podle dobového tisku a archivních materiálů, na mnoha místech jsou však rodinné paměti jediným zdrojem informací. Přesto však poskytují cenný pohled do historie, který by bylo škoda nezpracovat.

Fuhrmannovi patřili kulturně i společensky mezi německy mluvící židovské obyvatelstvo. Moriz Fuhrmann pocházel z tradiční židovské rodiny a přijal německou identitu. Jeho synové se přizpůsobili novým poměrům v Československu, avšak až ve třetí generaci přišlo ztotožnění s českou identitou. Problematice brněnských Židů se věnuje například Jaroslav Klenovský,¹⁰ o tématu brněnských Němců lze najít studie např. ve sborníku *Brno Vídni, Vídeň Brnu*.¹¹

Až do poloviny 19. století byla židovská populace Brna zanedbatelná. Teprve v rámci zavádění liberálních reforem v monarchii bylo Židům umožněno zakládat svobodně rodiny a stěhovat se. Krátce na to došlo k velkému přílivu židovského obyvatelstva, které v Brně hledalo lepší život a nové příležitosti.

Moriz Fuhrmann se narodil 12. dubna 1852¹² v Ostrovačicích u Brna rodičům Johannu Fuhrmannovi a Katharině, rozené Schultzové. Měl dvě starší sestry Regine a Therese a mladšího bratra Adolfa. Ten se již narodil v Jemnici na Třebíčsku,

- 6 HANÁK, Jaromír, ed. *Stopy textilních magnátů v Brně. Löw-Beer, Stiassni, Tugendhat*. Brno: Muzeum Brněnska, 2017.
- 7 PERNES, Jakub. Celý svět chodí po Fuhrmannových kobercích. In: ČAPKA, František a SLABOTÍNSKÝ, Radek, eds. *K historii průmyslu, techniky a sociálního vývoje na Moravě a ve Slezsku v meziválečném období (1918–1939) III*. Brno: Technické muzeum v Brně, 2018. (v tisku)
- 8 Souběžně s touto studií se připravuje výstava o rodině Fuhrmannů, která bude k vidění v Galerii Cejnice v areálu Vily Löw-Beer v Brně od září do prosince 2018. Výstava i studie vycházejí ze stejných pramenů.
- 9 Michael Fuhrmann je pravnučkem Morize Fuhrmanna. Je žurnalistou v důchodu a žije v Torontu.
- 10 KLENOVSKÝ, Jaroslav. *Brno židovské. Historie a památky židovského osídlení města Brna*. Praha: Grada Publishing, 2016.
- 11 HANUŠ, Jiří a kol., eds. *Brno Vídni, Vídeň Brnu. Zemské metropole a centrum říše v 19. století*. Brno: Matice moravská, 2008.
- 12 Dle jeho náhrobku na brněnském židovském hřbitově. Jména a data příbuzných jsou převzata z rodinného archivu a z webu www.geni.com.

Rodokmen rodiny Fuhrmannů.

(Na základě genealogické databáze www.geni.com a archivu Michaela Fuhrmanna zpracoval Jakub Pernes.)

kam se rodina přestěhovala. V Jemnici existovala stará židovská komunita.¹³ Není však zřejmé, zda zde měla rodina Fuhrmannů své kořeny, nebo zda tam přesídlila z ekonomických důvodů. Morizovi rodiče patřili mezi chudší židovské rodiny, byli mu však schopni poskytnout vzdělání.

Za mlada se živil jako vesnický učitel, ale brzy si našel práci v tkalcovně. V rodině se traduje, že poté vyrazil do světa a nějaký čas strávil v Rusku. Po návratu do Brna získal zaměstnání ve firmě Moses Löw-Beer. Rodina Löw-Beerů již v této době patřila mezi úspěšné průmyslníky a Moriz se v jejich továrně naučil dovednostem, které později využil při zakládání vlastního podnikání.

Zde je třeba zmínit, že v této době nebyl jediným nositelem tohoto jména v Brně. Na brněnském židovském hřbitově je pohřben i jistý Moritz Fuhrmann narozený v roce 1870. Ač se jeho jméno píše s „t“, soudobé i pozdější texty tato dvě jména zcela běžně zaměňovala. Novinové články¹⁴ z 90. let 19. století píší o Moritzi Fuhrmannovi jako o vedoucím banky. Krom toho v publikaci Mährens Männer der Gegenwart¹⁵ se píše o dalším Morizi Fuhrmannovi, údajně narozeném v roce 1850 v Tulešicích. Tento muž měl pracovat v textilní firmě L. Auspitz Enkel jako vedoucí. Zda jde o chybu nebo o další osobu se nepodařilo ověřit. S jistotou proto nemůžeme tvrdit, zda v této době žili v Brně dva nebo tři Mori(t)zové Fuhrmannové a čemu se který z nich věnoval.

Jednoznačně lze sledovat kariéru Morize Fuhrmanna od roku 1885, kdy spolu se společníkem Hermannem Pollakem založil vlnářskou firmu. V Brně tehdy fungovaly desítky textilních podniků včetně těch, které patřily židovským průmyslníkům dorazivším do Brna o třicet let dříve. Nová firma potřebovala přijít s něčím, co by jí umožnilo se prosadit. Moriz Fuhrmann se rozhodl vsadit na úzce profilované produkty, které nečelily takové konkurenci. Pustil se do výroby exotického zboží, jako byly krimry (tkaná napodobenina kožešiny z karakulských jehňat), módní plyše, látky z koňských žíní a především napodobeniny perských kobereců.

Jediné dochované foto Morize Fuhrmanna z jubilejní publikace brněnské textilní školy.

(reprodukováno z: Festschrift zur Erinnerung an die Feier des fünfzigjährigen Bestandes der Lehranstalt vormals k. k. Fachschule für Weberei bzw. Mährische höhere Webereischule in Brünn)

13 KLENOVSKÝ, Jaroslav. *Židovské památky Moravy a Slezska*. Brno: Era, 2001.

14 V roce 1902 je v novinách zmínka o jeho úmrtí. Viz Protokolování firem. *Úřední list Brněnských novin*, 6. 12. 1902.

15 HELLER, Hermann. *Mährens Männer der Gegenwart*. Brno, 1890, s. 42.

Podnikatelský záměr se vydařil a firma rostla. V roce 1893 Moriz zakoupil tovární budovu na adrese Cejl 72, která se stala novým sídlem jeho firmy.¹⁶ Produkce peršanů se soustředila v pobočném závodu v Hlinsku v Čechách, kde se podařilo navázat na tradici domácí výroby koberců. Nejen z toho jsou patrné Fuhrmannovy vazby na Jihlavsko a Vysočinu – při svých cestách z Jemnice pravděpodobně dostal nápad s kobercovou výrobou na Hlinecku. Za ženu si vzal o dvanáct let mladší Karoline Pickovou z Velkého Meziříčí a měl s ní dvě děti – Hans se narodil 31. 7. 1885, Heinrich 26. 1. 1889. Morizův společník Hermann Pollak kolem roku 1890 z firmy vystoupil a založil si vlastní podnik v Jihlavě.¹⁷ Ten provozoval spolu s Alfredem Willheimem – synem Morizovy sestry Therese. Alfred se pravděpodobně angažoval od začátku v obou podnicích. V letech po Morizově smrti pomáhal s vedením fabriky jeho synům.

Moriz Fuhrmann vydělal za krátkou dobu jmění, o kterém se jiným mohlo jen zdát. V letech 1903–1904 si nechal v Černých Polích postavit luxusní dům, který dnes známe jako Vilu Löw-Beer v Brně. Mohl si dovolit atraktivní místo ve vilové čtvrti u lužáneckého parku, elegantní secesní provedení a na svou dobu neobvyklá technická řešení domu. Tímto honosným bydlením potvrdil své místo mezi brněnskou elitou.

Krom bohatství se však těšil i společenské prestiži – mimo jiné působil jako předseda brněnské Obchodní a živnostenské komory, viceprezident Spolku vlnářských průmyslníků Moravy a člen kuratoria vyšší textilní školy v Brně. Pro své úspěchy byl oceněn titulem císařský rada a v roce 1908 mu byl císařem udělen řád Františka Josefa. Byl obdivován nejen pro svůj podnikatelský úspěch, ale i pro svou dobrou povahu, úsudek a všeobecný rozhled.¹⁸

Zesnul 29. října 1910 ve věku 58 let ve Vídni na zápal plic během zotavování po operaci žaludečních vředů. Jeho pohřeb na brněnském židovském hřbitově byl velkou událostí – setkání se účastnily přední brněnské osobnosti, mnoho z nich mělo smuteční proslov.¹⁹ Jak uvádí novinová zpráva, krom rodinných příslušníků

16 Kupní smlouva se dochovala dodnes, viz MZA, fond H 320 (Mořic Fuhrmann, Brno), kart. 2. Kaufvertrag.

17 *Stiepels Adressbuch der Textil-Industrie*. Reichenbert, 1929.

18 O jeho rozhledu a sečtělosti vypovídá i básnička z roku 1910, kterou sepsala Paula Sherbak-Ulmann k příležitosti večírku při pozorování Halleyovy komety – pokud Moriz nešel do čítárny, mohla to způsobit pouze událost jako je průlet komety.

Wenn Fuhrmann spricht: „Auf keinen Fall, Geh' ich in die Lesehall.

Denn es wird mir dort zu spät“ –

Dann kommt er, Halley's Comet.

19 Prezident Obchodní a živnostenské komory rytíř Gustav von Schoeller: „Moji drazí pánové! Smrt opět udělala mezeru v našich řadách. V sobotu 29. října zemřel po dlouhém utrpení předseda naší komory pan císařský rada Moriz Fuhrmann. (...) Svým bystrým rozumem a všestrannými zkušenostmi, jež získal ve svém pilném a úspěšném životě, nesmírně prospěl naší komoře. Jeho odborné působení na spolkových úkolech a jeho moudrý názor budeme citelně postrádat. Především ale truchlíme nad předčasným úmrtím dobrého člověka a věrného přítele, na kterého tak bude pamatováno pro jeho →

dorazili zaměstnanci továrny, kolegové a žáci z textilní školy, členové Spolku textilních průmyslníků Moravy, městští zastupitelé a „mimořádně velký počet továrníků a ředitelů fabrik, zástupci četných korporací, advokáti, doktoři, úředníci.“²⁰ Zástupy lidí, kteří se přišli s císařským radou Fuhrmannem rozloučit, se do smuteční síně nevešly a věnce byly položeny všude kolem ní.

Morizovi synové byli ještě mladí, když jejich otec zemřel. Hansovi bylo dvacet pět let, Heinrichovi dvacet jedna. Díky rodinnému postavení a bohatství však patřili mezi nejvyšší brněnské elity. Svou pozici v německo-židovských kruzích upevnili i vhodnými sňatky. Heinrich si vzal Elise Königsgartenovou, jejíž rodina pocházela z Bučovic a také se věnovala textilní výrobě. Měl s ní syny Gerharda a Tomase.

Hans se oženil s Valerií, řečenou Wally, Türklovou, která byla po matce spřízněná s průmyslníckými rody Placzků a Löw-Beerů. Jejím dědem byl Baruch Placzek, přední židovský intelektuál a poslední moravský zemský rabín.²¹ Svatební obřad proběhl 24. srpna 1913 podle židovského ritu přímo ve vile na Sadové 22. Zdá se však, že Placzkovi se sňatkem nesouhlasili, protože se obřadu nezúčastnili. Valerie odmítla žít v přepychové vile svého muže a i to zřejmě přispělo k tomu, že ji bratři Fuhrmannovi v roce 1913 prodali Alfredu Löw-Beerovi. Hans měl s Valerií syna Roberta (*29. 11. 1914) a dceru Dorotheu (*18. 5. 1917).

Hans, Elise a Heinrich Fuhrmannovi na kluzišti v Lužánkách. Ženu vpravo se identifikovat nepodařilo. (archiv Michaela Fuhrmanna)

nedostížnou laskavost, bezúhonný charakter a stálou připravenost dobročinně pomoci (...). Vzpomínka na Fuhrmanna bude přežívat v dějinách Obchodní a živnostenské komory v Brně, ale především bude nadále v našich srdcích.“ Viz Kaiserlicher Rat Moriz Fuhrmann. *Tagesbote aus Mähren und Schlesien*, 31. 10. 1910, s. 2.

20 Ibid.

21 CHYTKOVÁ, Eva a SVOBODOVÁ, Petra. Dvě rodiny brněnských továrníků: Placzkové a Löw-Beerové. In: *Sborník Muzea Brněnska 2016*. Brno: Muzeum Brněnska, 2016.

Oba bratři za války sloužili v rakousko-uherském vojsku, Hans byl důstojníkem u dělostřelectva a účastnil se bojů na ruské frontě. Jeho manželka vzpomínala, že ho byla na frontě dvakrát navštívit, přičemž jednou musela nečekaně utéci před postupujícími ruskými vojsky.²² Heinrich byl důstojníkem u jezdeckva, ale bojů na frontě se neúčastnil. Oběma bratrům však vydržela záliba ve zbraních – především Hans se v meziválečném období účastnil střeleckých soutěží a vyhrával ceny.²³

Od konce první světové války až do vyhlášení protektorátu řídili podnik bratři společně. Byli nadaní a po vystudování školy oba získali titul inženýr. Hans se staral ve firmě o obchod a účetnictví, Heinrichovou partií pak byla technická stránka výroby. Pravidelně udržovali obchodní kontakty po celém světě a nemálo času trávili v zahraničí. Jejich rozdílné povahy však přinášely opakované spory ohledně vedení firmy.

Starší Hans byl přísný člověk – dbal na pečlivost a pevné zásady, neměl rád plýtvání a okázalý život. Po prodeji rodinné vily se se svou novomanželkou nastěhoval do bytu v tzv. Švédském domě²⁴ na dnešní Smetanově ulici. Jeho matka Karoline bydlela v bytě pod nimi. Později se Hans přestěhoval do bytu na dnešní Jaselské ulici, který si pronajímал od rumunského konzula.

Ve vyšších brněnských kruzích byl Hans znám svou nevládností. Vyprávěl se vtip, ve kterém si k němu někdo přisedne v kavárně a ptá se „Jak se daří?“. Na to Hans odpovídá: „Nemám rád, když mě někdo vyslychá.“

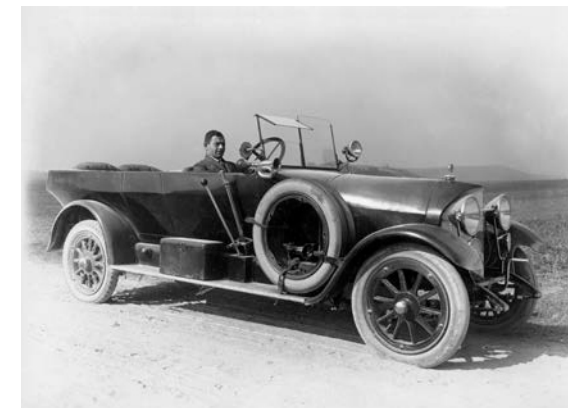
Navzdory tomu byl Hans společensky angažovaný. Stejně jako jeho otec byl členem Spolku vlnářských průmyslníků Moravy a zasedal i v jeho předsednictvu společně s osobnostmi jako byl Alfred Löw-Beer, Emil Tugendhat, Alfred Stiassni a další. Byl též členem Německého spolku v Brně.

Jednou z mála zálib, za kterou byl Hans ochoten utrácet, byla auta. Už jako mladý muž si užíval rychlé stroje a například v roce 1911 se zúčastnil závodu Brno–Znojmo vozem značky Daimler. Ve dvacátých letech si pořídil rolls-royce a zajímal se o rozvoj automobilismu v Brně. Když se v roce 1927 v novinách vedla debata o změnách v dopravních předpisech, publikoval Hans svůj kritický článek začínající slovy: „Takhle už to dál nejde. V Brně si každý jezdí a chodí, kudy chce.“²⁵

Zálibu v autech měli bratři společnou. Heinrichovo jméno se objevilo v novinách v roce 1930 pod titulkem „Nehoda brněnského továrníka“.²⁶ Kousek od Olomouce Heinrich naboural do stromu a zničil svůj rolls-royce. Sám vyvázl téměř bez

Hans s neznámým děvčetem na bruslích.
(archiv Michaela Fuhrmanna)

Hansovou zálibou byla moderní auta a závody.
(archiv Michaela Fuhrmanna)

újm, ale firemní řidič pan Jaroš – který cestoval jako spolujezdec – utrpěl vážná zranění a Heinricha zažaloval.

Krom aut a střelby z pistole se Hans ve volném čase věnoval také golfu, účastnil se regionálních turnajů a vyhrával poháry. Těž jezdil na koni a soutěžil ve skákání přes překážky. Své jezdecké koně měl ustájené v prostorách továrny na Cejlu spolu s tažnými koňmi.²⁷

Mladší Heinrich byl úplným protikladem svého bratra. Užíval si společenského života, pořádal večírky a rád dával na odiv své bohatství. Žil extravagantně a nebál se za svůj životní styl utrácet. Sbíral umění a doma si platil služebnictvo. Na konci dvacátých let si nechal postavit luxusní vilu na Lipové ulici v Pisárkách.²⁸ Projektovал ji architekt Alex Kurz, který byl s Fuhrmannovými příbuzný – jeho dcera Monica si vzala Heinrichova syna Tomase.²⁹ Dům stál v těsné blízkosti slavné vily brněnského továrníka a britského honorárního konzula Waltera Neumarka s jehož rodinou se Fuhrmannovi přátelili. O pár let později ale finanční situace donutila Heinricha se přestěhovat a dům pronajmout. Hans svému bratrovi jeho zhyralost vyčítal a obviňoval ho, že se dostatečně nevěnuje řízení firmy. Jejich neshody nejednou přerostly ve rvačku a mezi lidmi se povídalo, že oba bratři odcházel z továrny s monokly.

22 Dle sdělení Michaela Fuhrmanna. Není-li uvedeno jinak, postřehy o osobnostních rysech členů rodiny i jejich životě v textu vycházejí z rozhovorů Michaela Fuhrmanna s jeho příbuznými.

23 Schießsport. *Tagesbote aus Mähren und Schlesien*, 12. 3. 1934, s. 3.

24 Stále to však bylo luxusní bydlení v novostavbě. Nájemní dům projektovali v letech 1909–1910 Fritz Schmeer a Vladimír Fischer. Dům zdobí sgrafito připomínající švédské obléhání Brna v roce 1945. Viz VRABELOVÁ, Renata, SVOBODOVÁ, Petra a ŠLAPETA, Vladimír. *Brno moderní. Velký průvodce po architektuře 1890–1948*. Brno: Paseka 2016, s. 172–173.

25 Mängel im Brüner Kraftwagenverkehr. *Tagesbote aus Mähren und Schlesien*, 1. 1. 1927, s. 12.

26 Kraftwagenunfall eines Brüner Fabrikanten. *Tagesbote aus Mähren und Schlesien*, 17. 3. 1930, s. 1.

27 V rodinném archivu se dodnes dochovala jejich jména – Morgenrot a Abendstern byli jezdeckí koně, Bubi a Fritz tažní.

28 Při porovnávání starých fotografií se zdá, že jde o dům na adrese Lipová 31. Dnes patří městu Brno a sídlí v něm pečovatelská služba. Zanedbaný vzhled už prvorepublikovou vilu příliš nepřipomíná.

29 Kurz byl údajně proklínán za spoustu chyb, kterých se na vile dopustil. Přesto však rodině projektoval i tovární budovy v Hlinsku.

Špatné pověsti ohledně svých rodinných vztahů se Hans ani během let nezabavil. Údajně se ošklivě choval ke své matce a s manželkou Valerií se rozvedl v roce 1927. Krátce na to si vzal svou druhou ženu Ernu, rozenou Himmelreichovou. Himmelreichovi byla továrnícká rodina, které patřila sousední fabrika na Cejlu.³⁰

Pobouření v židovských kruzích vyvolal také fakt, že Heinrich i s manželkou a dětmi konvertoval ke katolictví. Podle rodinných vzpomínek to měla být pouze módní záležitost, ale Heinrich s Elisou při této příležitosti uzavřeli nový sňatek dle katolického ritu. Heinrich také naléhal na švagrovou Valerii, aby nechala své děti pokřtít. Dlouho to odmítala a až po smrti svého děda rabína Barucha Placzka svolila. Robert a Dorothea v dospělosti žádnou víru nepraktikovali. Heinrichovi synové později znovu změnili víru – Gerhard kvůli své ženě přestoupil k protestantismu, Tomas vyznával antroposofismus.

Hansův syn Robert se měl stát po otci vedoucím rodinné firmy, avšak s otcem vyrůstal pouze do svých deseti let. Po rozvodu se Valerie s dětmi přestěhovala do Vídně, kde Robert zůstal pouhé dva roky, než odešel na školu do Švýcarska. Tam prožil zbytek dětství, prázdniny trávil střídavě v Brně u otce a ve Vídni. Robert měl talent na jazyky – krom němčiny se naučil plynule francouzsky, anglicky a později také česky. To byla dovednost, kterou později bohatě využil.

Ve třicátých letech se vrátil zpět do Brna a vystudoval místní textilní školu. Jeho otec ho začal připravovat na to, aby se mohl zapojit do vedení firmy. Robert pracoval a nabíral zkušenosti v Hlinsku a v textilkách příbuzných – u sousedních Himmelreichů na Cejlu a ve fabrice v Alexovicích patřící rodině Placzků. Rok strávil v Anglii v textilní továrně v Yorkshire.

Robert po svém otci zdědil pevný charakter, zásadovost a pracovitost, avšak v mnohém připomínal svého děda – měl nadání, podnikavost, odvalu. Ve firmě se těšil oblibě u zaměstnanců, chodil mezi ně, zajímal se o jejich práci a mluvil s nimi česky.³¹ V letech 1935–1937 absolvoval povinnou vojenskou službu v československé armádě a získal důstojnickou hodnost. V roce 1938 Robert dvakrát narukoval při mobilizacích.

Jeho sestra Dorothea se v životě vydala na uměleckou dráhu. Vzpomínala, že ji k tomu přivedly i výrazné barevné motivy, které odmala vidala na koberecích a látkách v továrně, a pestré postroje, které měl otec pro koně. Před vypuknutím druhé světové války studovala uměleckou školu ve Vídni. Věnovala se divadelnímu designu a v době, kdy došlo k anšlusu, zpracovávala kulisy pro Sen noci svatojánské pro malé divadlo v Schönbrunnu. Na premiéru už nebyla jako Židovka vpuštěna.

30 Majitelem továrny byl Paul Himmelreich, bratr Erny. Se svou ženou si nechal postavit rodinný dům ve vilové čtvrti v Černých Polích nedaleko domu Morize Fuhrmanna, dnes Vily Löw-Beer. Více o rodině Himmelreichů a jejich domu viz MEDER, Iris. Dům Paula a Marietty Himmelreichových. In: CHATRŇÝ, Jindřich a ČERNOUŠKOVÁ, Dagmar, eds. *Brněnské stopy Adolfa Loose*. Brno: Muzeum města Brna, 2010, s. 93–97.

31 MZA, fond H 320, kart. 11.

Gerhard a Robert v Británii za druhé světové války.
(archiv Michaela Fuhrmanna)

Dorothea a Robert Fuhrmannovi v roce 1933.
(archiv Michaela Fuhrmanna)

Opustila Vídeň a podařilo se jí dostat se na Reimannovu školu umění a designu, která přesídlila z Berlína do Londýna.³²

Když došlo v březnu 1939 k vyhlášení protektorátu, Robert právě pobýval kvůli obchodu v Praze. Ostatní členové rodiny se v Brně obávali o své bezpečí a rozhodli se společně odjet do Hlinska, doufali, že zde nebudou přitahovat pozornost. Jeli třemi auty přes noc. Dvě auta dorazila bez incidentu, avšak Heinrich s manželkou a synem Gerhardem jeli přes Jihlavu, kde je zastavila banda místních nacistů. Naštěstí se jim podařilo se ze situace vyhat a neprozradit svůj židovský původ.

V Hlinsku se rodina ubytovala u vedoucího z továrny pana Teplého. Zřejmě je však někdo udal – po dvou dnech dorazil příkaz, že se oba bratři mají vrátit do Brna. Po návratu byli internováni ve střezném hotelu. Nic se jim nestalo, ale do budoucna jim byl zamezen přístup do vlastní továrny. Její řízení proto na několik měsíců převzal Robert.

Již před touto událostí bylo všem jasné, že se blíží těžké časy. Bratři se však neshodli, jak se s nimi vypořádají. Heinrich s rodinou začal s předstihem chystat odchod do exilu. Zažádali si o migrační vízum do Velké Británie a oba synové vycestovali v roce 1939. Heinrich s Elisou díky zahraničním kontaktům opustili protektorát v roce 1940, nějakou dobu pobývali v Šanghaji a poté se přestěhovali do USA.

Hans odmítl uprchnout. Věřil, že doba nebude tak strašná a že ji rodina přečká. Vypovídá o tom i fakt, že když probíhala arizace židovských podniků, tj. dosazování

32 GAMES, Naomi. Dorrit Dekk obituary. In: *The Guardian*, 7. 1. 2015. (online) (cit. 25. 4. 2018) Dostupné z <<https://www.theguardian.com/artanddesign/2015/jan/07/dorrit-dekk>>

německých správců, zařídil, aby jejich továrnu vedl Johann Nemella³³ – Němec árijského původu, který mu byl doporučen jako schopný vedoucí. Robert později vzpomínal, že Nemella, byť nacista, nebyl špatný člověk. Během války udržel firmu v chodu a Robert mu pomohl po válce uniknout do Rakouska.

Robert opustil Československo pod záminkou obchodní cesty v roce 1939, jen pár dnů před vypuknutím války. Odejít do emigrace se podařilo též jeho matce a sestře. Hans však zůstal v Brně a poté, co se musel se svou druhou ženou Ernou několikrát přestěhovat, byli oba posláni do Terezína. S největší pravděpodobností zahynuli v Osvětimi. Rodina se nikdy nedozvěděla, jak a kde zemřeli, a Robert nechal svého otce po několika měsících marného čekání, prohlásit v roce 1946 za mrtvého.

Robertovu návratu do vlasti však předcházela služba v exilovém vojsku. Po emigraci do Británie krátce pracoval v textilní firmě na plyš v Dewsbury v Yorkshire, na kterou měla rodina vazby. Během pár měsíců vstoupil do armády a ihned v roce 1940 byl vyslán s československými jednotkami do Francie. Po francouzské kapitulaci se je podařilo evakuovat zpět do Británie. Robert sloužil u obrněné brigády jako mechanik. Krátce po spojeneckém vylodění v Normandii v roce 1944 byl vyslán do Dunkirku, kde sloužil až do konce války. Získal hodnost nadporučíka a byl oceněn medailí za chrabrost. Robertova sestra Dorothea se také aktivně zúčastnila války – vstoupila do Ženské královské námořní služby, kde jako radistka pomáhala zachycovat a luštit kódovanou komunikaci německých ponorek.³⁴

Robert byl jediným z rodiny, kdo se po skončení války vrátil do Brna. Pro jeho účast na osvobození mu byly přiznány zásluhy o republiku a i přes svůj německý původ byl považován za československého občana. Na firmu byla sice uvalena národní správa, Robert si ale prosadil, aby byl jmenován národním správcem, dokud se majetek nevrátí do rodinného vlastnictví.³⁵ Po svém otci měl ve firmě čtvrtinový podíl, jeho sestra a strýc Heinrich, kteří neplánovali návrat do Československa, mu dali plnou moc. Díky tomu měl v rámci tehdejších hospodářských nařízení volnou ruku v řízení závodu.³⁶

Ač byl majetek firmy po válce poničený, sklady vyprázdněné a hospodaření nevyrovnané, Robert se s veškerou svou energií pustil do obnovy rodinného podniku. Dělníci uvítali jeho návrat s nadšením „Pan Fuhrmann je zpět!“ Robert byl úspěšný a firmě se začalo opět dařit.³⁷

Měl velké naděje a očekávání od budoucnosti. Snad stále doufal, že se jeho otec jednoho dne vrátí živý a on mu bude moci předat rodinnou firmu v dobrém stavu. K optimismu přispívalo i to, že nedlouho po svém návratu do Brna se

33 MZA, fond H 320, kart. 1.

34 GAMES, Naomi. Dorrit Dekk obituary. In: The Guardian, 7. 1. 2015. (online) (cit. 25. 4. 2018) Dostupné z <<https://www.theguardian.com/artanddesign/2015/jan/07/dorrit-dekk>>

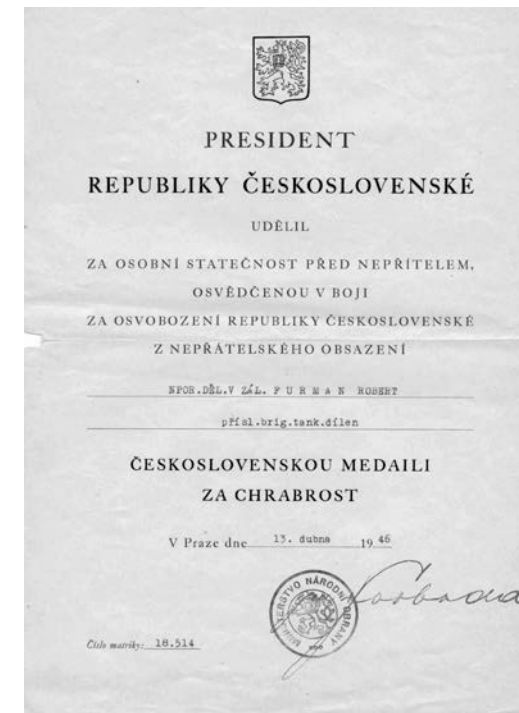
35 MZA, fond H 320, kart. 1.

36 Ibid.

37 Ibid.

Robert Fuhrmann v roce 1968.
(archiv Michaela Fuhrmanna)

Robertova medaile za chrabrost.
(archiv Michaela Fuhrmanna)

na maškarním plese seznámil s dívkou jménem Ilva Kučerová, kterou si po půl roce vzal za ženu. V roce 1947 se jim narodil syn Zdeněk.

Historický vývoj však ani tentokrát nebyl příznivý. Ihned po komunistickém převratu v únoru 1948 bylo rozhodnuto o znárodnění firmy.³⁸ Pro Roberta to byla zoufalá situace a dokonce se nabídl, že by i po znárodnění vykonával funkci ředitele, natolik mu na firmě záleželo. Jeho návrh však byl smeten ze stolu – Robert nevyhovoval svým třídním původem, za války se účastnil bojů na západě a odmítl vstoupit do KSČ. Jen malou útěchou mu mohla být podpora zaměstnanců a jejich slova díky za to, co pro firmu vykonal.³⁹ S těžkým srdcem zjistil, že v nových poměrech pro něj není místo. V létě 1948 i se ženou a ročním synem emigroval do Kanady. Tam se jim o dva roky později narodil druhý syn Michael.⁴⁰

38 MZA, fond K 9 módní pletářské závody, n. p., kart. 16.

39 MZA, fond H 320, kart. 11.

40 Michael Fuhrmann se v dospělosti začal zajímat o historii své rodiny před emigrací. Podařilo se mu zaznamenat vzpomínky svého otce, babičky Valerie a dalších příbuzných. Svě poznatky konfrontoval s literaturou a prameny, hovořil též s pamětníky, například s Vilemínou „Minnie“ Tugendhat, která se před válkou s Fuhrmannovými přátelila a též emigrovala do Toronta.

Přestože se někteří členové Fuhrmannovy rodiny pokoušeli v emigraci o novou kariéru v textilním průmyslu, nikdo z nich neměl štěstí. Heinrich si s manželkou a syny změnil jméno na Forman, aby lépe zapadli v nové zemi. Heinrich vystřídal několik zaměstnání v textilní výrobě, ale v žádném neuspěl. Pokusil se o založení nové firmy zaměřené na ruční tkaní, ale to ho již trápily zdravotní obtíže. Stejně jako jeho otec trpěl žaludečními vředy. V roce 1951 ve věku 61 let zemřel na infarkt. Jeho synové se vlnářství již nevěnovali.

Úspěšnější kariéru si vybuodovala Hansova dcera Dorothea. V emigraci se vdala za vědce Leonarda Klatzowa, který krátce na to v roce 1940 zahynul při leteckém neštěstí. Dorothea ale v Británii již zůstala. Po válce se začala věnovat komerčnímu designu pod uměleckým jménem Dorrit Dekk.⁴¹ Proslavila se svými plakáty pro britský Centrální úřad pro informace, pro který zpracovávala hesla jako „Kýchání a kašel šíří nemoci“ nebo „Kosti jsou třeba pro výrobu lepidla“. Mnoho let vytvářela grafiku pro Air France. Designem a uměleckou tvorbou se živila až do stáří a její díla jsou dodnes vysoce uznávaná. Dožila se 97 let. V Británii zůstala i její matka Valerie, která si také změnila jméno na Forman. Na rozdíl od zbytku rodiny se držela své židovské identity až do své smrti v roce 1993.

Robert Fuhrmann se po emigraci několik let neúspěšně pokoušel o založení nového textilního podniku. To se mu nedařilo a nakonec díky svým znalostem jazyků získal zaměstnání jako překladatel. V 60. letech drobnou živnost⁴² převzal a vybudoval z ní přední překladatelskou firmu v Torontu. Byl členem Československé obce legionářské a vždy hrdě nosil svá válečná vyznamenání. Ve státě Ontario prožil zbytek života.⁴³

Jistým zadostiučiněním mu bylo, že po pádu komunismu v Československu byly znárodněné majetky restituovány zpět do rukou rodiny. K původnímu oboru se však již nevrátil. Továrnu prodal a učinil tím tečku za více než stoletou historií rodinné firmy. V roce 2001 zemřel na zápal plic ve věku 86 let. Jeho bratranec Tomas se dožil úctyhodného věku 98 let – zesnul v únoru 2018 jako poslední člen rodiny Fuhrmannů pamatující život v předválečném Brně.

Dorothea-Dorrit Dekk
v roce 1998.
(archiv Michaela Fuhrmanna)

41 Pseudonym Dekk vznikl z jejich iniciál Dorothea Karoline Klatzow.

42 Navzdory honosnému jménu Dominion Translation to byl původně podnik s jedním zaměstnancem. Po smrti majitele ho jeho potomci přenechali Robertovi za symbolický jeden dolar. FUHRMANN, Michael. Robert Fuhrmann. Lives Lived. *Toronto Globe*, 22. 10. 2001.

43 Michael Fuhrmann vzpomíná, že největší zálibou jeho otce, při které mohl rozjímat a užívat si klidu, se stalo brázdění vod jezera Huron na své lodi. Tu pojmenoval Sylphide a staral se o ní s velkou péčí a láskou. Ibid.

PRAMENY A LITERATURA

Moravský zemský archiv v Brně (MZA):
fond H 320 (Mořic Fuhrmann, Brno)
fond K 9 módní pletařské závody, n. p., Brno

Archiv Michaela Fuhrmanna.

Stiepels Adressbuch der Textil-Industrie. Reichenbert, 1929.

Tagesbote aus Mähren und Schlesien, 31. 10. 1910, s. 2.; 1. 1. 1927, s. 12.; 17. 3. 1930, s. 1.; 12. 3. 1934, s. 3.

Toronto Globe, 22. 10. 2001.

Úřední list Brněnských novin.

FUHRMANN, Michael. Robert Fuhrmann. Lives Lived. *Toronto Globe*, 22. 10. 2001.

HELLER, Hermann. *Mährens Männer der Gegenwart*. Brno, 1890.

HANÁK, Jaromír, ed. *Stopy textilních magnátů v Brně. Löw-Beer, Stiassni, Tugendhat*. Brno: Muzeum Brněnska, 2017. ISBN 978-80-906690-2-4.

CHATRNÝ, Jindřich a ČERNOUŠKOVÁ, Dagmar, eds. *Brněnské stopy Adolfa Loose*. Brno: Muzeum města Brna, 2010. ISBN 978-80-86549-08-8.

CHYTKOVÁ, Eva a SVOBODOVÁ, Petra. Dvě rodiny brněnských továrníků: Placzkové a Löw-Beerové. In: *Sborník Muzea Brněnska 2016*. Brno: Muzeum Brněnska, 2016. ISBN 978-80-906196-9-2.

KLENOVSKÝ, Jaroslav. *Brno židovské. Historie a památky židovského osídlení města Brna*. Praha: Grada Publishing, 2016. ISBN 978-80-271-0199-3

KLENOVSKÝ, Jaroslav. *Židovské památky Moravy a Slezska*. Brno: Era, 2001. ISBN 80-86517-08-7.

RYŠKOVÁ, Michaela a MERTO VÁ, Petra. *Kulturní dědictví brněnského vlnářského průmyslu*. Ostrava: NPÚ, územní odborné pracoviště v Ostravě, 2014. ISBN 978-80-85034-81-3.

SMUTNÝ, Bohumír. *Brněnští podnikatelé a jejich podniky 1764–1948*.

Brno: Archiv města Brna, 2012. ISBN 978-80-86736-28-0.

VRABELOVÁ, Renata, SVOBODOVÁ, Petra a ŠLAPETA, Vladimír. *Brno moderní. Velký průvodce po architektuře 1890–1948*. Brno: Paseka, 2016. ISBN 978-80-7432-748-3

INTERNETOVÉ ZDROJE

GAMES, Naomi. Dorrit Dekk obituary. In: *The Guardian*[online]. 7. 1. 2015 [cit. 25. 4. 2018]. Dostupné z <<https://www.theguardian.com/artanddesign/2015/jan/07/dorrit-dekk>>

www.geni.com [online]. 7. 1. 2015 [cit. 25. 4. 2018]. Dostupné z <https://www.geni.com/>

KLÍČOVÁ SLOVA:

Židé, antisemitismus, Brno, Československo, koberce, emigrace, arizace, znárodnění, Dekk

Zusammenfassung

DREI GENERATIONEN DER FAMILIE FUHRMANN

Die Fuhrmanns waren eine der vielen jüdischen Fabrikantenfamilien und zur Jahrhundertwende vom neunzehnten zum zwanzigsten Jahrhundert zählten sie zur Brünner Elite. Moriz Fuhrmann hatte sich aus ärmlichen Verhältnissen zu einem reichen Mann emporgearbeitet und seinen Betrieb aus dem Nichts zu einer prosperierenden Firma aufgebaut, die Waren in die ganze Welt exportierte. Neben Imitaten persischer Teppiche stellte er Kunstfelle und Plüsch her.

Nach Moriz übernahmen seine Söhne Hans und Heinrich den Familienbetrieb. Diese standen bis zum zweiten Weltkrieg an dessen Spitze, anschließend wurden sie enteignet. Nach der Befreiung der Tschechoslowakei kehrten die Fabriken für kurze Zeit in die Hände von Hans' Sohn Robert zurück. Dieser wurde dank seiner Kriegsverdienste zum Volksverwalter ernannt.

Der Autor der Studie versucht, das Leben einiger Angehöriger dieser Familie und ihre nicht einfachen Schicksale im Kontext der historischen Entwicklung zu umreißen. Dank einer sehr großen Hilfsbereitschaft von Michael Fuhrmann war es möglich, die Familienerinnerungen zu verarbeiten und zu zeigen, was für ein Leben diese Wollfabrikantenfamilie zu Ende des neunzehnten und im zwanzigsten Jahrhunderts führte.